

vega gaja, cf. D. Josipović, *Varstvo spomenikov* 23 (1981) 240, sl. 64. — 11. Na Klancu (Ulica Draga Brezarja 11) so pred leti pri strojnem izkopu za temelje nove hiše našli na skeletni grob, pokrit z obdelano kamnito ploščo, ki ga datirajo v pozno antiko (cf. A. Valič, *Varstvo spomenikov* 21 [1977] 229; idem, *Kranjski zbornik* 1980 [Kranj 1981] 114). Morda je grob sporadičen ali pa je v bližini še neodkrita nekropola; oboje ne spremeni dejstva, da je bila pot v uporabi v času pozne antike. — 12. Sarkofag je datiran v 4. stoletje, za napis (ki je problematičen) menijo, da predstavlja starokrščanski tekst; cf. A. Valič, *Arheološki vestnik* 18 (1967) 195 ss; idem, *Kranjski zbornik* 1970 (Kranj 170) 186. Na tem območju lahko

predvidevamo še več grobov. V okolici Senčurja so na njivah pri poljedelskih opravilih našli 3 dobro ohranjene poznoantične novce: follis Licinija in centenionalisa Constansa in Constantiusa II., cf. A. Valič, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1968/1969 [1970]) 171. — Približno na polovici poti med Kranjem in Senčurjem so dijaki kranjskih osnovnih šol v začetku šestdesetih let pri pobiranju krompirja na površini njive našli sedeč bronast kipec (velikosti okoli 10 cm) in ga prinesli v kranjski muzej (c. o.: M. Sagadin, *Jesen* 1981). Danes je najbrž založen v Gorenjskem muzeju v Kranju, morda je tudi izgubljen. Vse te najdbe potrjujejo obstoj poti med Kranjem in Senčurjem.

POGANI NA KRANJSKEM V 11. STOLETJU?

JANEZ PERSIČ — PETER STIH

Na prvem foliju urbarja gospodstva, Skofja Loka iz leta 1501 (AS, GrA II-4; objavil ga je dr. P. Blaznik, *Urbarji freisinške škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo IV*, Ljubljana 1963) je zapisan naslednji zanimivi tekst:

Sequentia leguntur scripta in missarum libro apud parochiam in Lack, et aliis veris instrumentis et privilegiis.

Henricus tertius debellavit Carniolam expellendo gentiles, ac idolatras, quem, quia Conradus episcopus Frisingensis inuerat, conicisset ei dominium Bischofs Laak. Et Albino episcopo Brixinensi dominium et arcem Fels, ex simili causa, anno domini M. LX.

Enicho episcopus Frisingensis transtulit ex valle Pusterstal Veisstinger et Zaritzer admissione Otthonis tertii, qui invicem ecclesiam erexit circiter annum domini M.CC.LXX. Carolus quartus imperavit ALj. 1346. mortuus 1378.

(Prevod: Naslednje se bere v mašni knjigi župnije v Loki in v drugih verodostojnih listinah in privilegijih.

Henrik Tretji je premagal Kranjsko in izgnal pagane in malikovalce; (?) ker je freisinški škof Konrad prišel (v deželo?), mu je podelil gospodstvo Škofjo Loko. In briksenškemu škofu Albinu gospodstvo in trdnjavo Bled, iz podobnega vzroka, v letu Gospodovem 1060.

Freisinški škof Ernicho je preselil iz Pustriške doline prebivalce Bitenj in Sorice z dovoljenjem (?) Otona Tretjega, ki je sam postavil cerkev okrog leta Gospodovega 1270.

Karel Četrty je vladal od (?) leta 1346, umrl 1378.

Latinščina je ponekod nekoliko čudna, zato tekst ni povsem razumljiv. Blaznik ga v zgoraj citiranem delu ni objavil, najbrž zato ne, ker s samim urbarjem nima prave zveze. Glede na pisavo (humanistika) bi lahko sklepali, da je obravnavani tekst pisala druga roka kot tekst urbarja (gotica), verjetno pa je iz 16. stoletja. Če ga je pisec res prepisal ali povzel iz starejših dokumentov, (kar bi morda potrjevalo dejstvo, da sta obe starejši letnici napisani v rimskih, obe novejši pa v arabskih številkah, ki so jih začeli uporabljati nekako od srede 14. stoletja dalje), je prepisal ali pa sam zagrešil več hudih kronoloških napak: leta 1060 je vladal že Henrik IV.; prvi freisinški škof z imenom Konrad se je pojavil šele 13. stoletju; zadnji cesar z imenom Oton je umrl leta 1218, pa še ta je bil Četrty in ne Tretji. Eden od freisinških škofov je bil res Ernicho, vendar v letih od 1283 do 1311. Točni sta letnici vladav Karla IV., briksenški škof v letih 1049—1097 pa se je imenoval Altwin (Albwin), kar bi lahko bil naš Albin. Lahko pa je napaka v letnici in se del teksta, ki govori o Bledu, nanaša na dogodek, ko je leta 1011 cesar Henrik, čeprav Drugi (1002—1024) podelil briksenškemu škofu Albinu (c. 976—1006) blejski grad z nekaj zemlje.

Tudi vsebina je precej nenavadna. Kolikor je znano, okrog leta 1060 ni bilo nobene cesarjeve vojaške akcije na Kranjskem; tudi je ni bilo ves dolgi čas vladav Henrika III. in Hen-

rika IV. (1039—1106). Tekst pa je vendar zanimiv zaradi omembe poganov, saj možnosti, da so še obstajali v 11. stoletju na Kranjskem ob upoštevanju dveh drugih virov ne bi mogli zanikati. Tako imamo iz leta 1228 podatek o spreobračanju poganov v Beli krajini (F. Kos, *Gradivo V*, št. 486), iz leta 1331 pa podatek o poganskem čaščenju dreves in studencev na Tolminskem (S. Rutar, *Zgodovina Tolminskega*, Gorica 1882, 65). Ali gre morda za spomin na Madžare? Vsekakor pa lahko rečemo, da je namen prvega pisca tega teksta najbrž bil prikazati vlogo freisinške in brikensške škofije pri pokristjanjevanju Kranjske in iz tega sledečo upravičenost in starost nje-

ne posvetne posesti v tej deželi. Zato bi lahko tudi sklepali, da si je pogane izmislil, kar pa seveda ni nujno.

Tisti del teksta, ki govori o delovanju škofa Emiha in Otona III, je sporočilo o kolonizaciji omenjenih dveh vasi; prebivalci Sorice so res prišli iz Pustriške doline (Val Pusteria) na južnem Tirolskem (Alto Adige) v času škofa Emiha (P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, Škofja Loka 1973, 21 in 38.)

Opozoriva naj še na neko drugo zanimivost: v platnice obravnavanega urbarja je vdolan sveženj listov, popisanih z nekim po videzu teološkim traktom iz 15. ali 16. stoletja.

POTOVANJA OGLEJSKIH VIZITATORJEV NA SLOVENSKO V POZNEM SREDNJEM VEKU

JANEZ HÜFLER

Cerkvene razmere na Slovenskem v poznem srednjem veku, ki jih simptomatično zaznamuje ustanovitev ljubljanske škofije na delu nekdanjega oglejskega patriarhata, je sooblikovalo nekaj usodnih okoliščin: dokončna izguba patriarhove svetne oblasti z zavzetjem Furlanije in Vidma po beneški republiki (1420), spori med Habsburžani in Benečani na splošno in posebej glede patriarhove osebe in njegovih spiritualnih pravic na avstrijskem delu patriarhata, dejstvo, da je tudi po ustanovitvi škofije v Ljubljani (1461) precejšen del avstrijskega ozemlja ostal v cerkveni jurisdikciji oglejskega patriarhata, kot poprej oddaljen od patriarhovega sedeža v Vidmu; resnica, da so si patriarhi še naprej vztrajno prizadevali, da bi ohranjali svoje pravice na vseh delih pripadajočega jim ozemlja, pa tega zaradi oddaljenosti in siceršnjih političnih razmer niso zmogli v potrebni meri, se je zato jezikovno bolj kvarno izražala v stanju cerkvenih razmer na Slovenskem.¹

Nenehne interdikcije avstrijskega dvora glede opravljanja patriarhovih pravic tostran Soče, zlasti njegovih vizitacijskih potovanj, in avstrijski napor, da kakorkoli zagotove trdnejšo škofovsko oblast nad tukajšnjim delom patriarhata, ki ne bi bila popolnoma odvisna od beneško usmerjenega patriarha, so prisilili videmsko kurijo, da je za ozemlje zunaj Furlanije od časa do časa določila posebnega namestnika, generalnega vikarja »extra

patriam Fori Julij«, ki je v patriarhovem imenu opravljal duhovne, upravne in sodne zadeve. To so bili večidel škofje iz Pična v Istri: ti so že od nekdaj imeli tesne stike s slovenskimi deželami in marsikdaj celo rezidirali v Ljubljani; med najznamenitejše pičenske škofove, posebej povezane z usodo slovenskih dežel, sodi škof Martin (umrl 8. julija 1456 v Ljubljani in tu tudi pokopan), pomembna osebnost na takratnem odru cerkvene politike, v marsičem predhodnik poznejših ljubljanskih škofov.² Institucija generalnega vikarja, neke vrste pomožnega škofa, ki je lajšal patriarhu delo ali ga včasih celo v celoti nadomestoval, je sicer znana že od prej — in v tej vrsti mnogokrat srečamo tudi pičenske škofove —,³ v zapletenih razmerah druge polovice 15. stoletja pa je bila še posebej pomembna. V desetletju po Martinovi smrti odkrijemo dva pičenska škofove v tej funkciji (Jakob, 1460, Konrad, 1463⁴). Ni pa to bilo pravilo, saj že leta 1457 zasledimo pri opravljanju škofovskih dolžnosti pri nas nekega Fortunata, škofa sarksenatenskega (rekoncilijacija cerkve v Polhovem Gradcu 18/IX, v listini v NŠAL izrecno zapisan kot generalni vikar oglejskega patriarha). Kasnejši viri vsekakor razkrivajo, da se patriarhi niso zadovoljevali s takšnim namestništvom, ki jim ni zagotavljalo neposrednega nadzora nad dogajanjem na avstrijski strani. Če se je le dalo, so poslali na vizitacijske poti generalne vikarje iz Vidma, po